

УДК 378:101.1

doi: 10.15421/171786

Сучасні західні концепції філософії освіти

К. А. Іванова, Я. В. Балабай, Г. О. Хіріна

Національний фармацевтичний університет, Харків, Україна

Філософія освіти представлена широким колом концепцій та підходів. Основні можна умовно поділити на чотири групи у відповідності до «чистих» філософських систем: реалізму, ідеалізму, прагматизму, екзистенціалізму. Серед цілей філософії освіти виокремлюються: стимулюючі, аналітичні, наказові, дослідницькі. Цілі сучасної західної філософії освіти – це навчання для формування характеру, навчання для особистого зростання та успішності, навчання для розвитку та відточування естетичних схильностей. У межах американської філософії освіти сформувались три основні напрямки: емпіризм, раціоналізм, натуралізм. Згідно з підходом емпіристів, освіта у широкому сенсі є головним чинником, який впливає на людське існування, що стимулює людську діяльність, формує здібності та характер людини. Раціоналісти запровадили ідею «самовідчуження» як найбільш важливу для філософії освіти. «Самовідчуження» полягає у переході учня від однієї стадії навчання до іншої під керівництвом викладача, коли людський розум стає об'єктом власної уваги. На останній стадії інтелектуального розвитку відбувається відкриття універсалій, законів та принципів. Філософія освіти натуралістів полягає у тому, що висновки наукового дослідження природи треба розуміти не як свідчення істини, а як робочі гіпотези для подальшого глибокого дослідження. Наукові відкриття мають бути відкриттями для освіти. Філософія освіти – це міждисциплінарна наука, яка використовує підходи і знання методології низки суміжних наук. Освіта швидко реагує на зміни підходів та потреби ринку, тому сучасний філософсько-освітній дискурс має формуватися під впливом провідних тенденцій.

Ключові слова: філософія освіти; емпіризм; раціоналізм; натуралізм; гуманізм; біхевіоризм; категоризація

Modern Western Concepts of Philosophy of Education

K. A. Ivanova, Y. V. Balabay, G. O. Khirina

National University of Pharmacy, Kharkiv, Ukraine

The philosophy of education is represented by a wide range of concepts and approaches. The basic concepts of the philosophy of education can be divided into 4 groups according to the «pure» philosophical systems: realism, idealism, pragmatism, existentialism. Among the goals of the philosophy of education as an independent science are: stimulation, analysis, ordering, research. The delineation of the concept of education and the notion of school education are an important aspect in formulating the goals of the philosophy of education. A significant place in the process of finding and setting the goals of the philosophy of education is occupied by an alternative: discipline of mind or discipline of knowledge? It is worth paying attention to the goals of the modern Western philosophy of education: training for the formation of character, training for personal growth and success, training for the development and refinement of aesthetic predispositions, etc. Within the frameworks of the American philosophy of education, three main directions were formed: empiricism, rationalism, naturalism. According to the approach of the empiricists, education is the main factor, influencing human existence, which stimulates human activity, forms the person's abilities and character. Rationalists introduced the idea of «self-alienation» as the most important for the philosophy of education. «Self-alienation» is a transition of a student from one stage of training to another one under the supervision of a teacher, when human mind becomes an object of his own attention. At the last stage of the student's intellectual development, discovery of universals, laws and principles takes place. According to naturalists' concept, the conclusions of scientific study of nature should be understood not as a testimony of truth, but as working hypotheses for further investigation. Scientific discoveries should be discoveries for education. Modern educational systems of the philosophy of education consist of religious and rational humanism, pragmatism, existentialism, and analytical philosophy. The general tendency of humanism is based on the critique of the generally accepted methods of school education, which are indifferent to the individual features of students. The philosophy of education is an interdisciplinary science that uses approaches and knowledge of the methodology of a number of related sciences. Education responds quickly to changes in market approaches and needs, and modern philosophical and educational discourse must be shaped by the influence of leading trends.

Keywords: philosophy of education; empiricism; rationalism; naturalism; humanism; behaviorism; categorization

Цитування даної статті: Іванова К. А. Сучасні західні концепції філософії освіти / К. А. Іванова, Я. В. Балабай, Г. О. Хіріна // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2017. – Т. 20. – № 6(146). – С. 64-68.

Citation of this article: Ivanova, K. A., Balabay, Y. V., Khirina, G. O., 2017. Suchasni zakhidni kontseptsiyi filosofiyi osvity [Modern Western Concepts of Philosophy of Education]. Scientific and theoretical almanac «Grani» 20; 6(146), 64-68. doi:10.15421/171786 (in Ukrainian).

Peer-reviewed; approved and placed: 16.05.2017

Современные западные концепции философии образования

К. А. Иванова, Я. В. Балабай, А. А. Хирина

Национальный фармацевтический университет, Харьков, Украина

Философия образования представлена широким кругом концепций и подходов. Основные концепции можно условно разделить на четыре группы в соответствии с «чистыми» философскими системами: реализм, идеализм, прагматизм, экзистенциализм. Среди целей философии образования выделяются: стимулирующие, аналитические, прикладные, исследовательские. Цели современной западной философии образования – это обучение для формирования характера, обучение для личного роста и успешности, обучение для развития и оттачивания эстетических наклонностей. В рамках американской философии образования сформировались три основных направления: эмпиризм, рационализм, натурализм. Согласно подходу эмпиристов, образование в широком смысле является главным фактором, который влияет на человеческое существование, стимулирует человеческую деятельность, формирует способности и характер человека. Рационалисты ввели идею «самоотчуждения» как наиболее важную для философии образования. «Самоотчуждение» заключается в переходе ученика от одной стадии обучения к другой под руководством преподавателя, когда человеческий разум становится объектом собственного внимания. На последней стадии интеллектуального развития происходит открытие универсалий, законов и принципов. Философия образования натуралистов заключается в том, что выводы научного исследования природы надо понимать не как свидетельство истины, а как рабочие гипотезы для дальнейшего глубокого исследования. Научные открытия должны быть открытиями для образования. Философия образования – это междисциплинарная наука, которая использует подходы и знания методологии ряда смежных наук. Образование быстро реагирует на изменения подходов и потребности рынка, поэтому современный философско-образовательный дискурс должен формироваться под влиянием ведущих тенденций.

Ключевые слова: философия образования; эмпиризм; рационализм; натурализм; гуманизм; бихевиоризм; категоризация

Постановка проблеми. Філософія освіти – це галузь філософського знання, яка в якості предмета свого дослідження розглядає освітній процес. Саме філософія освіти, формуючи і аналізуючи світоглядну парадигму, приводить працівників освіти до розуміння мети освітньої роботи, орієнтує сучасні освітні моделі на досягнення певних якісних показників. Сучасне суспільство, переступивши поріг третього тисячоліття, ще далі відійшло від перших основних критеріїв, проголошених в епоху Просвітництва і закладених в основу європейської та американської системи освіти. Багато з них і до теперішнього часу використовуються державними системами освіти США, Франції, Німеччини, Італії, України та ін. Кожне нове покоління європейської і американської молоді виховується на концепції «вирішальної ролі науки і розуму в пізнанні «природного порядку» та «необхідності поширення знання і культури» і на цілому ряді інших прописних істин доби Просвітництва. Але навколишній світ еволюціонує, а разом з ним розвиваються і вдосконалюються людина та суспільство. Для того, щоб охоплювати нові тенденції в розвитку суспільства, забезпечувати спадкоємність між поколіннями і якісний розвиток нових поколінь, повинна вдосконалюватися і сама система освіти. Саме тому синтез сучасних концепцій у філософії освіти буде постійно актуальний і затребуваний, а сучасна філософія освіти потребує масштабного міждисциплінарного дослідження.

Аналіз досліджень та публікацій. Аналіз проблеми у наукових публікаціях представлений кількома групами дослідників. До групи дослідників, що репрезентують американську (західну) філософію освіти належать Дж.Ниф, Г. Джардин, Дж. Картер, Т. Тейт, Дж. Пайн, Г. Партридж (емпіризм), В. Харріс, Дж. Розенкранц (раціоналізм), Ч. Райт, Дж. Девей, Е. Пауер (натуралізм) [10]. Вітчизняна філософ-

ська думка у галузі філософії освіти представлена роботами Б. С. Гершунського [3], П. Г. Щедровицького [5], В. Д. Шадрікова [4] тощо. Психологічний аспект філософії освіти досліджений у роботах Д. Брунера [1; 2], В. Давидова [6].

Метою дослідження є виклад та аналіз основних сучасних західних концепцій філософії освіти.

Виклад основного матеріалу. Філософія освіти представлена широким колом концепцій та підходів. Її можна розглядати як розділ філософії або компонент системного мислення філософів і застосування їхніх ідей до однієї з галузей соціокультурної дійсності. За іншим підходом появу філософії освіти можна пояснити кризою традиційних форм освіти у сучасному світі. Крім того, філософія освіти може трактуватися як умовний термін, що означає певну сукупність індивідуальних уявлень про проблеми освіти на рівні педагогічної свідомості. Тобто, кожній людині, заангажованій у педагогічній сфері, притаманна своя, своєрідна «філософія освіти». Разом з тим, умовно, основні концепції філософії освіти можна умовно поділити на 4 групи у відповідності до «чистих» філософських систем: реалізму, ідеалізму, прагматизму, екзистенціалізму.

Серед цілей філософії освіти як самостійної науки виокремлюються: стимулюючі, аналітичні, наказові, дослідницькі [10]. Стимулюючі цілі філософії освіти передбачають створення взірця цілісної та всебічної організації освітнього процесу, ідеальної з точки зору змісту, методів та завдань освіти. Критичний аналіз змісту понять, загальноприйнятих у системі освіти, є на думку деяких авторів головною ціллю філософії освіти. Філософи освіти, які вважають головними наказові цілі, вказують на те, що ця наука має зробити кінцеві цілі освіти гранично ясними і давати чіткі вказівки щодо педагогічного інструментарію [10]. Дослідницькі цілі пропонують ви-

кладачам самостійно будувати навчальний процес у відповідності з власним розумінням змісту та завдань освіти. В цілому, кордони компетенції філософії освіти виходять за межі цієї науки та переходять у сферу науки про освіту (педагогіки). Разом з тим, необхідно розмежовувати поняття освіти як такої та поняття шкільної освіти. Крім того, значне місце у процесі пошуку та постановки цілей філософії освіти займає альтернатива: дисципліна розуму або дисципліна знання? Варто звернути увагу на цілі сучасної західної філософії освіти: навчання для формування характеру, навчання для особистого зростання та успішності, навчання для розвитку та відточування естетичних схильностей тощо.

У галузі підходів до освіти виокремлюються три типи теорій: біхевіористська, когнітивна, діяльнісна. Біхевіоризм – це наука поведінку, яка отримала свою назву від англійського слова *behavior* – поведінка, – розглядається як галузь знань, за посередництвом якої відшукуються найкращі засоби управління людською поведінкою, тобто маніпулюванням людьми. Біхевіористи зосереджуються на вивченні зовнішньої сторони поведінкових актів та їх принциповій відмові від таких понять, як свідомість, відчуття, образ тощо. За думкою Е. Торндайка [8] біхевіоризм має акцентувати на ідеалах виховання, які формуються найкращими та найавторитетнішими людьми країни, а також, певним чином, впливають на цілі освіти. Практична складова біхевіоризму за Е. Торндайком [8] полягає у тому, що іноді здобування знань означає втрату здоров'я, пробудження ідеалів може нашкодити формуванню правильних навичок, розвиток відчуття прекрасного зруйнує інтерес до сухих наукових фактів. Але, разом з тим, освітні цілі мають відрізнятися у залежності від індивідуальних особливостей учня. «Те, чим стає людина залежить від його природних схильностей настільки, наскільки від виховання, яке він отримує. Природа та виховання формують людський розум та характер. Виховання повинно іноді пробуджувати та розвивати природні схильності, іноді стримувати їх, а частіше за все – керувати ними та спрямовувати їх» [8, с. 69].

Д. Брунер підкреслював ідею про те, що людина, яка сприймає будь-які предмети або події, категоризує сприйняту інформацію [1]. Категорія визначається як група тих або інших феноменів, кожен з яких характеризується певною ознакою (сукупністю ознак), за якими об'єкти розцінюються як еквівалентні. Категоризація являє собою процес та результат віднесення предмета або події до певної категорії. Одним із найбільш важливих наслідків категоризації є вихід індивіда за межі безпосередньо сприйнятої ним інформації. При цьому, чим більш адекватною є система категорій, побудованих у результаті навчання, тим більшою є можливість передбачення «невидимих» властивостей того або іншого предмета або події. Далі людина систематизує отриману інформацію у більш узагальнену кодову систему, з якої, згодом, вилучає додаткові знання...[2]. Кодові системи є індивідуальними, оскільки у кожної людини є своя власна й особлива система вищого рівня узагальнення предметів та явищ.

В. Давидов, поряд з поняттями «свідомість» та «ідеальне», запроваджує до категоріального апарату психології поняття культури. Це обумовлено тим, що люди, які реалізують різноманітні види діяльності, створюють ідеальні форми речей, відносин тощо. Це входить до сфери культури. Привласнення новими поколіннями її продуктів слугує основою історичного наслідування ними реальних виробничих вмінь та здібностей [6]. Процес навчання більше нагадує «забезпечення» культурних цінностей.

Вищезазначені філософські позиції авторів вказують на наявність різних підходів у філософії освіти: від конкретного до абстрактного й від абстрактного до конкретного. В. Соловйов [9] акцентував на тому, що обидва вказані способи є елементами єдиної системи, найважливішим фактором якої є системність.

У межах американської філософії освіти сформувались три основні напрямки: емпіризм (Дж.Ниф, Г. Джардин, Дж. Картер, Т. Тейт, Дж. Пайн, Г. Парtridge), раціоналізм (В. Харріс, Дж. Розенкранц), натуралізм (Ч. Райт, Дж. Девей, Е. Пауер) [10].

Послідовники емпіризму вважали, що філософія освіти є водночас теорією і практикою, знанням принципів та мистецтвом, злитими у майстерності вчителя. Крім того, філософія освіти має формувати структуру загальних принципів та правил, тобто основною її функцією повинно бути формулювання теорій навчання [10]. Освіта у широкому сенсі є головним чинником, який впливає на людське існування, що стимулює людську діяльність, формує здібності та характер людини [10].

Прибічники раціоналізму використовували ідею «самовідчуження» як найбільш важливу для філософії освіти. «Самовідчуження» полягає у переході учня від однієї стадії навчання до іншої під керівництвом викладача, коли людський розум стає об'єктом власної уваги. На останній стадії інтелектуального розвитку учня відбувається відкриття ним універсалій, законів та принципів. В. Харріс [8, с. 140] розмежовує поняття «навчання авторитарного» та «навчання осяянням». Перший різновид навчання відповідає першій стадії освіти, коли викладач є нездоланим авторитетом в очах учня. Другий різновид навчання пов'язаний із самостійним здобуттям та систематизацією знань учнем. Держава, на думку раціоналістів, «не повинна виступати диригентом ані у сфері науки та мистецтва, ані у сфері індивідуальної свідомості, а школа має бути самостійною у виборі та використанні форм та методів навчання» [8, с. 141].

Філософія освіти натуралістів полягає у тому, що висновки наукового дослідження природи треба розуміти не як свідоцтво істини, а як робочі гіпотези для подальшого глибокого дослідження. Ці ж погляди натуралісти поширювали і на дослідження світу людини. Зв'язок між філософією, освітою та філософією освіти вбачався філософам-натуралістам наступним чином: освіта має бути у тісному взаємозв'язку з науками, але, разом з тим, мати свою власну сутність. Наукові відкриття мають бути відкриттями для освіти. Різноманітні «філософії освіти» повинні бути проявом різних концепцій цінностей та цілей життя,

взятих у контексті тих різних шляхів, якими люди йдуть до досягнення своїх цілей. Справа філософії освіти полягає у пошуку фундаментальних початків освіти, визначенні орієнтирів її розвитку та оснащення його адекватними засобами дії [10].

Сучасні системи освіти філософії освіти за дослідженням Е. Пауера [10] охоплюють релігійний та раціональний гуманізм, прагматизм, екзистенціалізм та аналітичну філософію. Загальна тенденція гуманізму, притаманна цим системам, побудована на критиці загальноприйнятих методів шкільного навчання, які є індивідуальними щодо індивідуальних відмінностей учнів. Філософія освіти, окрім вище окреслених підходів та концепцій, характеризується певним співвідношенням мети освітньої діяльності та потреб споживача продукції освіти. Для держави – це підтримка, відтворення та розвиток соціально-економічних систем від окремих галузей до економіки країни в цілому. Для громадянського суспільства – це підтримка, відтворення та розвиток існуючих суспільних відносин, включаючи традиції, звичаї етичні цінності тощо. Для особистості – це збереження психічного та соматичного здоров'я, максимально мож-

ливий всебічний розвиток схильностей, отримання бази для успішної соціалізації та досягнення особистого успіху.

Висновки. Філософія освіти – міждисциплінарна наука, яка використовує підходи і знання методології, аксіології, історії, культурології, власне філософії; сферою її інтересу є освіта, тому все запозичене з інших дисциплін філософія освіти використовує для вибудови моделі подолання кризи освіти, для обговорення найзагальніших проблем освітньої діяльності та вибудови нової системи освіти. Сучасні зміни в освіті спричинені низкою соціокультурних та політико-економічних обставин. Освіта як соціальний інститут відповідно реагує на всі зрушення, що відбуваються в суспільстві. Становлення сучасного філософсько-освітнього дискурсу відбувається під впливом таких провідних тенденцій філософствування, як: орієнтація на світоглядний, методологічний та гносеологічний плюралізм, розширене тлумачення раціональності, синтез позитивістських, соціально-антропологічних, постмодерністських положень, звернення до культурологічних, герменевтичних методів аналізу.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Брунер Дж. Психология познания. За пределами непосредственной информации [Текст] / Дж. Брунер. – Москва: Прогресс, 1977. – 413 с.
2. Брунер Дж. Торжество разнообразия: Пиаже и Виготский [Текст] / Дж. Брунер. // Вопросы психологии, 2001. – № 4. – С. 3 – 13.
3. Гершунский Б. С. Философия образования: Учебное пособие для студентов высших и средних педагогических учебных заведений [Текст] / Б. С. Гершунский. – Москва: Московский психолого-социальный институт, 1998. – 432 с.
4. Шадриков В. Д. Философия образования и образовательные политики [Текст] / В. Д. Шадриков. – Москва: Логос, 1993. – 181 с.
5. Щедровицкий П. Г. Очерки по философии образования : статьи и лекции [Текст] / П. Г. Щедровицкий. – Москва : Эксперимент, 1993. – 154 с.
6. Давыдов В. В. Теория развивающего обучения [Текст] / В. В. Давыдов. – Москва: ИНТОР, 1996. – 544 с.
7. Пиаже Ж. Избранные психологические труды. Психология интеллекта. Генезис числа у ребенка. Логика и психология [Текст] / Ж. Пиаже. – Москва: Просвещение, 1969. – 659 с.
8. Сидоров Н. Р. Философия образования. Введение [Текст] / Н. Р. Сидоров. – СПб.: Питер, 2007. – 304 с.
9. Соловьев В. С. Философское начало целного знания [Текст] / В. С. Соловьев. – Минск: Харвест, 1999. – 911 с.
10. Power E.J. Philosophy of Education: Studies in Philosophies, Schooling and Educational Policies [Текст] / E. J. Power. – New Jersey: Prentice Hall, 1982.

REFERENCES:

1. Bruner, Dzh., 1977. Psihologija poznaniya. Za predelami neposredstvennoj informacii [Psychology of Cognition. Beyond the Immediate Information]. Moscow, 413 (in Russian).
2. Bruner, Dzh., 2001. Torzhestvo raznobraziya: Piazhe i Vygotskij [Triumph of diversity: Piazhe and Vygotsky]. Voprosy psihologii 4, 3 – 13 (in Russian).
3. Gershunskij, B.S., 1998. Filosofija obrazovanija: Uchebnoe posobie dlja studentov vysshih i srednih pedagogicheskikh uchebnyh zavedenij [Philosophy of Education: Manual for Students of High Pedagogical Schools]. Moscow, 432 (in Russian).
4. Shadrikov, V.D., 1993. Filosofija obrazovanija i obrazovatel'nye politiki [Philosophy of Education and Educational Policy]. Moscow, 181 (in Russian).
5. Shhedrovickij, P.G., 1993. Ocherki po filosofii obrazovanija: stat'i i lekcii [Essays on Philosophy of Education: Articles and Lectures]. Moscow, 154 (in Russian).
6. Davydov, V.V., 1996. Teorija razvivajushhego obuchenija [Theory of Developmental Learning]. Moscow, 544 (in Russian).
7. Piazhe, Zh., 1969. Izbrannye psihologicheskie trudy. Psihologija intellekta. Genezis chisla u rebenka. Logika i psihologija [Selected Psychological Works. Psychology of Intellect. Genesis of a Number at Child. Logic and Psychology]. Moscow, 659 (in Russian).
8. Sidorov, N.R., 2007. Filosofija obrazovanija. Vvedenie [Philosophy of Education. Introduction]. Saint Petersburg, 304 (in Russian).
9. Solov'ev, V.S., 1999. Filosofskoe nachalo cel'nogo znaniya [Philosophical Beginning of a Whole Knowledge]. Minsk, 911 (in Russian).
10. Power, E.J., 1982. Philosophy of Education: Studies in Philosophies, Schooling and Educational Policies. New Jersey, 1982.

Іванова Каріна Андріївна – доктор філософських наук, професор
Національний фармацевтичний університет
Адреса: 61140, м. Харків, вул. О. Невського, 18
Email: socialsciences@nuph.edu.ua

Балабай Яна Володимирівна – кандидат історичних наук, доцент
Національний фармацевтичний університет
Адреса: 61140, м. Харків, вул. О. Невського, 18
Email: yanabalabay@gmail.com

Хіріна Ганна Олександрівна – кандидат історичних наук, доцент
Національний фармацевтичний університет
Адреса: 61140, м. Харків, вул. О. Невського, 18
Email: kilyasha@ukr.net

Ivanova Karina A. – doctor of philosophical sciences, Full Prof.
National University of Pharmacy
Address: 18, O. Nevskogo str., Kharkiv, 61140, Ukraine
Email: socialsciences@nuph.edu.ua

Balabay Yana V. – PhD in history, associate professor
National University of Pharmacy
Address: 18, O. Nevskogo str., Kharkiv, 61140, Ukraine
Email: yanabalabay@gmail.com

Khirina Ganna O. – PhD in history, associate professor
National University of Pharmacy
Address: 18, O. Nevskogo str., Kharkiv, 61140, Ukraine
Email: kilyasha@ukr.net